

בס"ד, יום ראשון כג' מרחשון תשע"ב

שם: _____

זמן: _____

מבחן שבועי מסכת ערכין ה – יא (140)

א. (1) המוכר או מקדיש את ראש עבדו או את ראש חמורו, מה נכלל במכירתו (גמ' ותוס'), ומדוע? והאם יש נפקא מינה אם הקדישו לבדק הבית או הקדישו למזבח, ומדוע? (2) מה דינו של המוכר ראש פרה, ומדוע? ומה דינו של המקדיש ראש פרה או דמי ראש הפרה (פרט), ומדוע? (3) האומר ערכי או ערך ראשי עלי למזבח? האם נידון הוא ככל דיני פרשת ערכין, ומדוע? ולמאי נפקא מינה? (4) האומר ערך קטן פחות מבן חודש עלי, האם יש לחייבו, ומדוע? והאם אפשר ללמוד את דינו מדין המתכון לומר תרומה ואמר מעשר ומדוע (תוס')?

ב. (1) מה חידוש רב בדין האומר "ערך כלי עלי", ובדין "המקדיש בהמת חבירו", ומדוע? ומה הוי אמונא בלא חידושו? (2) גוי שהקדיש לבדק הבית או למזבח, או שאמר ערכי או ערך פלוני ישראל עלי, האם יש לחייבו, ומדוע (גמ' ותוס')? (3) ישראל שאמר ערך גוי עלי, מה דינו ומדוע (גמ' ותוס')? (4) האם יש מעילה בקדשי גוי, ומדוע?

ג. (1) אי נימא דגוי שהקדיש לבדק הבית הקדשו חל, האם אפשר להשתמש בהקדשו לצורך הבנין (פרט), ומדוע (רש"י ותוס')? (2) גוי שהפריש תרומה מכריו או התנדב קורה לבית הכנסת, כיצד יש לנהוג בה, ומדוע (גמ' ותוס')? (3) קורה או קלף שכתוב עליו שם וקילף השם, האם יכול להשתמש בשאר הקורה (רש"י ותוס'), ומדוע? (4) לענין מה דימו את צדקה לגדר, ומדוע? ולענין מה אמרו דאינה דומה להקדש, והאם בכל גונו נימא האי דינא, ומדוע?

ד. 1) האומר סלע זו לצדקה, האם יכול לחזור בו, ומדוע (תוס')? סלע שבאה ליד גבאי האם מותר ללוותה או לעשות בה מצוה אחרת (גמ' ותוס')? 2) ישראל או גוי שהתנדבו מנורה לבית הכנסת, האם מותר לשנותה (פרט) ומדוע? 3) הגוסס שהקדיש או העריך, האם חייב, ומדוע (תוס')? וכיצד הדין ביוצא ליהרג על פי בית דין ישראל או על פי מלכות גוי, ומדוע? וכיצד הדין אם אחר יאמר עליהם דמיהם או ערכם עלי, ומדוע?

ה. 1) היוצא ליהרג שחבל באחרים או בממונם, האם איכא ביה חיוב תשלומין, ומדוע? 2) היוצא ליהרג האם שוחטין עליו קרבן חובתו, וכיצד הדין היכא דהקרבן כבר נשחט אלא דמחוסר זריקה, ומדוע (גמ' ותוס')? 3) האם גומרין דינה של אשה מעוברת או דממתנינים ללידה, ומדוע (רש"י ותוס')? וכיצד הדין היכא דכבר נגמר דינה של המעוברת, ומדוע? והיכא דדין העובר ליהרג עם אמו, כיצד יש לנהוג בהריגתו, ומדוע?

ו. 1) האשה שישבה על המשבר בשבת ומתה, כיצד יש לנהוג עמה, ומדוע? והאם אפשר ללמוד את דינה מדין פיקוח הגל בשבת על ספק, ומדוע? 2) האם שער המת אסור בהנאה, ומדוע? וכיצד הדין בפאה נכרית של המת, ומדוע? ועל איזה שער איירי מתניתין, ומניין? 3) מה דין פיאה נכרית של צדקניות שבעיר הנדחת, ומדוע? 4) מאי קמשמע לן קרא "אשר תשיג יד הנודר", ומה הוי אמינא בלא האי קרא (תוס'), ומדוע?

ז. 1) מי שיש לו חיוב מחמת שני "ערכי עלי", ויש לו רק חמשה שקלים, כיצד יש לו לנהוג לכתחילה? וכיצד דינו היכא דלא נהג הכי (פרט)? והאם היכא דאמר בבת אחת שני ערכי עלי, או העריכו הכהן בבת אחת על שניהם הדין שונה, ומדוע (גמ' ותוס')? 2) מה הם "ימי נדה", ומה הם "ימי זיבה", וכיצד דינה היכא דראתה דם בימים אלו (פרט)?

ח. 1) אשה שראתה יום אחד או יומים או יותר, ואינה יודעת אם בימי נדה הוא או בימי זיבה, לאימתי תהיה מותרת לבעלה, וכיצד יש לה לנהוג בענין קרבנות הזב (פרט), ומדוע? ומאימתי תוכל לחזור למנין ימי נדה בוודאי, (יש לכתוב את הכלל בדבר)? 2) מה כוונת המשנה "אינן בנגעים פחות משבוע ולא יותר על שלשה שבועות", ואיזה מקרא דרשו בענין, וכיצד הוא פשטא דהאי קרא? 3) כמה ימים לאחר אפייתן של שתי הלחם ושל לחם הפנים הם נאכלים, ומדוע?

ט. 1) כמה חדשים מלאים וחסרים מן הראוי לעשות בכל שנה, ומדוע? וכיצד יש לנהוג בשנה מעוברת? 2) האם יש אפשרות לעבר חודש אחד או שנים או שלשה יותר מן הראוי בשנה פשוטה (גמ' רש"י ותוס'), ומדוע? וכיצד הדין בשנה מעוברת, ומדוע? 3) האם יש אפשרות לחסר חודש אחד או שנים או שלשה יותר מן הראוי בשנה פשוטה או מעוברת (גמ' רש"י ותוס'), ומדוע? 4) האם האידינא חיישינן בהא דהקיבוע יהיה שני ימים לאחר המולד (פרט), מנין, ומדוע (תוס')?

י. 1) כמה ימים יש בין מולד תשרי למולד תשרי הבא (פרט)? וכמה ימים יכול להיות בין קיבוע ראש השנה לקיבוע ראש השנה הבא (פרט), ומדוע? 2) היודע באיזה יום בשבת חל פסח, האם יכול לדעת באיזה יום בשבת יחול עצרת וראש השנה (פרט)? 3) כמה חדשים חסרים מצינו שעשה רבי, ואימתי היה המולד ראוי להראות לפי סברתו, ואימתי באמת נראה (גמ' ותוס'), ומדוע?

יא. 1) מה הוא המנין של התקיעות שהיו תוקעים בכל יום במקדש, ומאי טעמא נמנו באופן זה? ואימתי היו תוקעים תקיעות אלו (תוס')? 2) האם שרי להפסיק באמצע התקיעה (תוס') או בין התקיעה לתרועה או בין השברים לתרועה (תוס'), ומדוע? 3) באיזה כלי שיר היו מנגנים בבית המקדש (פרט), ובאיזה זמן היו מנגנים בהם? והאם יש מספר לכלי שיר שאין לפחות עליו ואין להוסיף עליו, ומדוע?

יב. 1) באלו ימים גומרים את ההלל, והאם בכל ימים אלו אף היחידים גומרים? והאם בימים שאין גומרין את ההלל יש לאומרו בדילוג, ואי נימא דיש לאומרו בדילוג האם יש לברך עליו, ומדוע? 2) מדוע סברה הגמ' שיגמרו הלל בשבת ובראש השנה ובפורים, ומדוע באמת לא גומרים בימים אלו? והאם אומרים שירה על נס שבחוץ לארץ? 3) על מה אמרו בסוגיין הקרא "אל יתהלל חכם בחכמתו", ומדוע? ובאיזה עוד מעשים מצינו כהאי גוונא דלא הועילה חכמתן?

יג. 1) מי היו אלו שהיו מחללים בחלילין בבית המקדש, ומדוע? והאם יש להוכיח מרישא דמתניתין מי אלו שהיו מחללין (תוס'?) 2) האם השיר מעכב את הקרבן (גמ' ותוס'), ומדוע? 3) על איזה עבודה התכוונה התורה באומרה "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה ובטוב לבב", ומדוע נקראה עבודה זו בשם זה? ועל אלו עבודות נוספות סברה הגמ' להעמיד מקרא זו, ומנין דבאמת לא איירי בהו (גמ' ותוס')? 4) האם ביכורים טעונין שירה, ומנין? ואי נימא דטעונים, אימתי נאמרת שירה זו, והאם בכל גווני דהבאת ביכורים נאמר האי דינא (גמ' ותוס')?

יד. 1) מה דינו של כהן שעשה עבודת לוי, או לוי שעשה עבודת לוי חברו, ומדוע? והאם שרי ללוי לסייע לחברו בעבודתו, ומדוע? 2) על איזה עולה אמרינן דחזקיהו נמלך בהקרבתה, ומדוע נמלך, ומנין? 3) האם אומרים שירה על עולת ציבור שאינה של חובה ומנין? ואי נימא דאין חובת שירה, האם הרשות בידו כן לומר שירה, ומדוע? 4) איזה שירה אמרו בזמן חורבן הבית, ומדוע אמרוה?

בהעלחה!

תשובות למבחן ערכין ה יא

א. (1) המוכר את ראש עבדו או חמורו, מבואר בבביתא דמשמנים ביניהם. וכתבו התוס', דישמו אותו אבר שמכר לאיזה מלאכה הוא ראוי ואלו הדמים יתן לקונה. ואם הקדישו, אם הוא הקדש למזבח, הוא והקדש שותפין בו וחולקים אותו. וכתבו התוס' שהוא משום דמקדיש בעין יפה מקדיש. ואם הקדישו לבדק הבית, בהא אמרינן דנידון לפי כבודו, ויתן כל דמיו להקדש וכדאמרינן בפרשת ערכין, דהרי פרשת ערכין במקדיש לבדק הבית איירי, ולא מצינו בקדושת מזבח האי דינא.

(2) המוכר ראש פרטו, רק הראש מכור משום דכן הדרך למכור ראשה של פרה. ואם הקדיש ראש פרטו למזבח, אם הפרה היא תמימה דראויה על גבי המזבח, הרי אמרינן דפשטה קדושה בכלה. ואם הקדיש רק את דמי הראש למזבח, רבה הסתפק בדינו האם אמרינן הכא תרי מיגו [והיינו דיקדש כולו ויחול עליו אף קדושת הגוף אי לאו]. ואם היא בעלת מום שאינה ראויה כלל למזבח, מסקינן דרק דמי הראש קדושים. ואם הקדישה לבדק הבית, בהא אמרינן דנידון לפי כבודו וחייב את כל דמיה לבדק הבית.

(3) רבה הסתפק בדינו האם אמרינן גבי מזבח "נידון לפי כבודו" וחייב בכל דמיו. או דלענין קדשי מזבח לא אמרינן הכי, ומסיק מכח ברייתא דגבי מזבח לא אמרינן נידון בכבודו. וכן הסתפק רבה האם נאמר בו דין "הישג יד" הנאמר בערכין דהא אמר ערכי עלי, או דלמא דלא מצינו דין הישג יד בקדשי מזבח, וקאי בתיקו.

(4) לדעת רבנן לא אמר כלום, משום דלקטן אין ערך, ובדמיו הרי לא חייב את עצמו. ולדעת רבי מאיר אמרינן דאדם יודע שאין ערך לפחות מבין חודש, וגמר ואמר לשם דמים, ועל כן יש לחייבו בדמיו. וכתבו התוס' דאף באינו יודע, מכל מקום דעתו כפי שתיקנו חכמים את הלשון. ועוד כתבו, דהכא לא דמי למתכון לומר תרומה ואמר מעשר, דהא התם לא הוציא בפיו מה דחשב בליבו, אבל הכא, הרי יש לפרש דבריו דכשומר ערך כוונתו לדמיו בשוק ולא לפרשת ערכין שבתורה.

ב. (1) רב חידש דלרבי מאיר דאמר דהמעריך פחות מבין חודש נותן דמיו, הוא הדין דהמעריך כלי או המקדיש בהמת חבירו התחייב בדמיהם. ומסקינן דהיינו דדווקא לרבי מאיר, אבל לרבנן אף אם ברירא לן דהוציא דבריו לבטלה, לא אמרינן דהתכוון לדמיו. ואף אליבא דרבי מאיר איכא חידוש, דלא נימא דטעמא דרבי מאיר משום דגור אטו בן חודש, אלא משום דאין אדם מוציא דבריו לבטלה. וכן במקדיש בהמת חבירו אתי לאשמועינן דאף בהא אמרינן דיודע דבריו לבטלה, ולא אמרינן דסבור דיכול להקדישו עתה דיחול למפרע כשיקנאה מחבירו.

(2) גוי שהקדיש למזבח לכולי עלמא מקבלים מידו, [דהא איכא ריבוי דאף גויים מביאים נדרים ונדבות]. ואם הקדיש לבדק הבית, לדעת רבי יהודה ודאי דבריו קיימים דלא אשכחן למעטו. ולרבי מאיר, מעיקרא אמרינן דאינו יכול להקדישו, דהא כתיב "לא לכם ולנו לבנות בית לאלוקינו". אמנם כתבו התוס', דבסוף סוגיין הדרין וסברינן דהאי קרא לשעה נאמר משום דחששו לרפיון ידיים. ולענין ערכו, לדעת רבי יהודה שפיר יכול להעריך דהא מרבינן ליה מדכתיב "איש", אמנם דווקא אם אמר ערך ישראל עלי, אבל לו עצמו ליכא ערך, משום דממעטינן ליה מדכתיב "בני ישראל" [ומסתברא למימר דהרבו לרבותו בערכין, והמיעוט למעטו מערך, דהכי אשכחן בטומטום ואנדריגונס דמעריכין אבל לא נעריכין]. ולדעת רבי מאיר אינו מעריך, דהא איכא מיעוטא דבני ישראל.

(3) לדעת רבי מאיר יש לגוי ערך ושפיר חייב, דהא מרבינן ליה מדכתיב "איש". וביארו התוס', דאף דהאי איש גבי מעריכין קתני, מכל מקום אם אינו ענין למעריך תנהו לנערך [ועיין במפרשי התוס']. ולדעת רבי יהודה אין לגוי כלל ערך, דהא ממעטינן ליה מדכתיב "בני ישראל".

(4) בקדשי מזבח דידהו לית מעילה, אבל בקדשי בדק הבית אית מעילה. וכתב רש"י דהא מאי דלית מעילה ילפינן לה חטא חטא מתרומה דמה תרומה רק לבני ישראל איכא מיתה, אף מעילה. וכיון דמהתם ילפינן לה דווקא בקדושת הגוף אמרינן לה ולא בקדושת דמים. ועיין ברש"י דהביא ביאור נוסף, אמנם דחאו.

ג. (1) אמרינן דבתחילה אסור, והיינו בתחילת הבנין משום דיש לחוש לרפיון ידיים. והתוס' כתבו דיש לחוש לערעור דיאמרו שלנו הוא. מלבד היכא דהוא בציווי המלך, דבהא ליכא למיחש דהא מלכותא לא הדרא בה [ולרש"י היינו דאם התכוונו מעיקרא לטובה לא יחזור בהן]. אבל בסוף מקבלים דהא לא חיישינן להני טעמי. ומכל מקום דבר המסוים אין לקבל מהן משום דגנאי הוא ועוד דמתפאר על ידה. ורש"י הביא פירוש נוסף, דשאני בין היכא דיש אימת הגוי עליהם דיש לקבל, לבין היכא דאין אימת הגוי עליהם דאין לקבל מידם.

(2) אם הפרישה על דעת ישראל, והיינו דעושה על פי ישראל או דכוונתו ליתנה לכהן כפי שישראל נוהג, הרי היא תרומה. אמנם התוס' הביאו מאן דאמר דאין תרומתו תרומה. ואם לאו יש לגנוזה דשמא כוונתו לשמים, והרי המקדיש בזמן הזה יש לאבדו. וכן הדין בהתנדב קורה דאם כוונתו לבית הכנסת, יכול לבנותה, ואם אינו יודע יש לחוש שמא כוונתו לשמים ותיגנו.

(3) מבואר בסוגיין דשם אינו מקדש שלא במקומו. ולפירוש ראשון ברש"י היינו דווקא את מקומו מקדש אבל לא את מה שאינו מקומו, ולהכי יכול להשתמש בשאר אחר דקילף השם. ובפירוש שני כתב, דשאני קורה דאין מקום השם הוא, לבין קלף שכתוב עליו פסוק כהלכתו דהוא מקום השם ובכחאי גוונא מתקדש כולו. והתוס' כתבו, דבין בקורה ובין בקלף יש לחתוך את כל מקומו של השם, ויכול להשתמש רק בנותר.

(4) צדקה דומה לנדב בהא דיש בה בל תאחר, דהאי ילפינן לה מדכתיב "בפיך". ומאידך אינו דומה להקדש, דבהקדש אסור להשתמש, אבל בצדקה שפיר יכול לשנותה והיינו ללוותה ולהחזיר אחר תחתיה. ומסקינן דבין לו ובין לחבירו שרי, וכן בין בקיבל אחריות, דאיכא למימר דכדידיה דמי, ובין היכא דלא קיבל אחריות, דהא עתה כשמשמש הוי כמו שולח ביד בפקדון דעתה מתחייב באחריותו וקמה ליה ברשותו לענין תשלומין. אבל בהגיע ליד גבאי לא נאמר האי דינא.

ד. (1) כתבו התוס' דאינו יכול לחזור בו מצדקה, דהא ילפינן מדכתיב "בפיך" דבאמירה התחייב. ואמרינן בסוגיין דבהגיע ליד גבאי אסור לשנותה. וכתבו התוס' דהני מילי יחיד, אבל בני העיר שפיר יכולים לשנותה. ויכולים לשנותה לאו דווקא לדבר מצוה אלא לכל צרכי העיר, אבל ללוותה אפילו ברשות בני העיר אסור, משום דאין זה צרכי העיר. אמנם אם ניחא לעניים דהגבאי יתשמש בה לצרכו כההיא דרב ינאי דעל ידי שהיה לוה לעצמו היה אומר דאין בידו כלום ליתן לעניים והיה גובה עוד צדקות, שרי.

(2) לדבר הרשות ודאי אסור לשנותה, אבל לדבר מצוה שרי. והני מילי בישראל, אבל בגוי כל שלא נשתקע שמו אין לשנותה, משום דגוי "פעיו".

(3) גוסס או יוצא ליהרג שהקדיש או העריך מבואר במתניתין דחייב, דהא יש לו דעת, וכתבו התוס' דאף גובין מן היורשין משום דהחייב כבר חל [ועיין במפרשי התוס']. [ועיין בתוס' לעיל (ד)]. דהעלו לומר דרבנן פליגי ארבי יוסי דהגוסס חייב. אבל אם יאמר אחר עליהם דמיהם עלי, אינו חייב כלום דהא לית להו דמים. ומכל מקום ביוצא ליהרג על ידי מלכות מבואר ברש"י דשפיר יש להו דמים.

ואם אמר ערכם עלי, בגוסס כולי עלמא מודו דאין לו ערך משום דכתיב "והעמיד והעריך" וגוסס אינו בר העמדה והערכה. ואם אמר על היוצא ליהרג [בבית דין ישראל] ערכי עלי, לדעת תנא קמא פטור דהא כתיב "כל חרם באדם לא יפדה", ודרשינן דכל שדינו להחרם אין לו פדיון להעריכו. ולדעת רבי חנינא בן עקביא נערך משום דיש לו ערך, והאי קרא לא איירי למעטו אלא לענין ליטול ממנו דמיו ולפוטרו ממיתה בידי אדם.

ה. (1) אין להעמידו בדין, משום דעיניו הדין הוא, ועל כן חיובו הוא רק כמלוה על פה. ואי נימא דמלוה על פה גובה מן היורשין, כולי עלמא מודו דיש לחייבו ויש לגבות החיוב מיורשיו. ואף אי נימא דמלוה על פה אינה גובה מן היורשין, אכתי יש לתלותה בפלוגתא אי מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמי ויכול לגבותה מן היורשין, או דלאו ככתובה בשטר דמי ואין לגבותה מן היורשין. (2) אין לשחוט עליו משום דאין לענות את דינו. ואם כבר נשחט, בחטאת ואשם דאי אפשר לזרוק לאחר מיתה, שפיר יש לזרוק עליו עכשיו. וכתבו התוס' דבעולה דאפשר לזרוק לאחר מיתה ולא בעי עתה קודם שימות, דהא אף בהאי זריקה איכא משום עיניו הדין.

(3) לדעת רש"י מבואר, דאם לא נעקר הולד לצאת שפיר נגמר דינו ונהרג עם אמו משום דחד גופא הוא, וילפינן לה בגמ' מדכתיב "גם שניהם". אבל אם כבר נעקר לצאת לא הוי חד גופא ואין לגמור את דינה של האם עד שתלד. והיכא דנגמר דינה בעודה מעוברת, משמע מרש"י דאין ממתנינים ואפילו נעקר לצאת. והתוס' כתבו, דלעולם אין לגמור הדין בעודה מעוברת. אבל היכא דכבר נגמר דינה ויש לחוש לעיניו הדין, אם הולד לא נעקר לצאת, אין ממתנינים לה, אבל אם נעקר כבר לצאת ממתנינים לה. וכל היכא דנהרג עם אמו, יש קודם להכותה כנגד בית הריון כדי שהעובר ימות ראשון, דאם לא ימות ראשון יש לחוש שמא יצא חי לאחר מיתה ואיכא ניוול, [ועיין רבינו גרשום דהיינו ניוול דיוצא עמו דם].

ו. (1) מביאין סכין אפילו מרשות הרבים וחותרין את בטנה, דיש לחוש שמא העובר חי ויש להצילו. והא ליכא למשמע מהא דתנן דמפקחין את הגל מספק, משום דהתם היה בחוקת חי ושפיר יש לחלל עליו שבת, אבל האי עובר שמעולם לא היה בחוקת חי, הוי אמינא דאין לחלל עליו שבת.

(2) לדעת רב שער המת אסור בהנאה כשאר גופו דילפינן לה מדכתיב "ותמת שם מרים" וילפינן שם שם מעלגה ערופה. ולדעת רב נחמן בר יצחק אין שער המת אסור בהנאה, משום דהשער עצמו הרי לא מת. ובפאה נכרית, היכא דאינה מחוברת בה ודאי שרי, ואם מחובר הוא בראשה, דינה כגופו, מלבד היכא דאמרה תנו לבתי, דבהא גילתה דעתה דאינה כשער ראשה. ולדעת רב מתניתין איירי בשער פאה נכרית, דהא שער המת אסור בכל גווני. ולדעת רב נחמן בר יצחק על כרחך איירי בשער המת, דהא קתני דומיא דבהמה היוצאת ליהרג דאסורה, ובבהמה ודאי איירי בשער גופה.

(3) המחובר בה ניצול דהוא כגופה דמי. ואם מונח בסיכתא, הוא ספק האם לדונה כגופה וניצול או כממונה ואבד.

(4) רבי מאיר דרשו דאתי לאשמועינן דמאי דכתיב "ואם מך הוא מערכך" אולינן בתר הנודר ולא הנידר, דאי לאו קרא הוי אמינא דכי היכי דחמישים כתיב בנידר, אף השקל דכתיב גבי "מך הוא מערכך" קאי על הנידר. וחכמים דרשוהו לאשמועינן דלעולם נותן כפי אשר תשיג ידו, ומאי דכתיב "שקל" היינו לומר דאינו פוחת משקל.

ז. (1) לדעת רבי מאיר דאין נותן יותר משקל, נותן שקל לכל אחד ויצא. ולדעת רבנן דיש לו ליתן כל מה שיש לו, לכתחילה יש לו ליתן לראשונה. ואם עבר ונתן קודם לשניה יצא, דהא בעל חוב מאוחר שקדם וגבה זכה. ואם נתן לשניה רק ארבע, יכול עתה ליתן לראשונה שקל ויצא, וכתבו התוס' דהיינו דווקא היכא דהעריכו על הראשונה לאחר מתן השניה, דאי לאו הכי הא לא יצא משום דהעריכוהו לחמשה. ואם נתן מעיקרא לראשונה רק ארבעה ונתן אחת לשניה, לראשונה לא יצא אבל לשניה יצא דהרי אין לו יותר. ואם אמר בבת אחת שני ערכי עלי, אמרינן בגמ' דהוא ספק האם חיילו תרווייהו על ממונו וחייב לכל אחת שתים וחצי, או דחל רק על אחת ואינו יכול לפחות מחמשה, ולא יצא עד שיתן חמשה לכל אחד מספק. וכתבו התוס' דדווקא בהעריכו הכהן בבת אחת איירי, אבל אם רק אמר בבת אחת דינו כדלעיל [ויש לזון בכונת דבריהם האם יצא ידי תרווייהו או דרק כדי השניה].

(2) ימי נדה הם שבעת הימים הראשונים מאז שהתחילה האשה לראות, והדין הוא דאינה מותרת לבעלה עד שיעברו עליה שבעה ימים בין נקיים ובין לאו, ולאחר שבעה ימים אלו מתחילים עליה י"א ימי זיבה, דבהם אם ראתה יום או שנים שומרת יום כנגד יום וטובלת ומותרת, ואם ראתה שלשה או יותר, יש לה לספור שבע נקיים ורק אז מותרת לבעלה, וחייבת בקרבן זיבה דהוא שני תורים אחד לעולה ואחר לחטאת. ולאחר י"א אלו שוב חוזרת לימי נדותה, אם לאו שהמשיכה ראייתה יותר, דרק לאחר דתספור שבעה נקיים יתחילו ימי נדותה.

ח. (1) אשה שראתה יום אחד או יומיים, יש לה למנות שבעה ימים כולל זה היום ואז תותר לבעלה ממה נפשך, דאם הם ימי זיבה הרי מותרת לאחר שני ימים, ואם הם ימי נדה מותרת לאחר שבעה ימים, ואם ראתה שלשה ימים, טעונה שבעה נקיים, דהרי להאי גיסא דהיא זבה לא מהני בלא ז' ימים. ויש לה להביא קרבן מספק [ויש לה להתנות על העולה בנדבה, והחטאת לא תיקרב]. ואם ראתה י"ב ימים או יותר, יכולה להביא קרבנה מתורת וודאי, משום דממה נפשך היו בה ימי זיבה, דהרי לנדה ליכא אלא ז', ואף אי נימא דמעיקרא ראתה שני ימים דזיבה דאינם מחייבים קרבן, אבל לאחר ז' נדה ראתה תו שלשה דזיבה. ואינה יכולה להתחיל מנין נדה בודאי אלא עד שיעברו עליה שבעה נקיים לאחר הימים דיש לחוש בהם לזבה, דאינם פחותין מז' ואינן יתירים על שבעה עשר [דכוללים הם ימי זיבה וימי נדה].

(2) אין הסגר פחות משבוע והיינו בנגעי אדם [וכוונת המשנה לשחין ומכוה דנאמר בהם רק הסגר אחד. עיין רבינו גרשום]. ואין יותר משלשה שבועות והיינו בנגעי בתים דמצינו שלשה שבועות. ודרשו המקרא צדקתך כהררי קל והיינו בנגעי אדם שיש בהן נגעים דהסגרין רק בשבוע, ומשפטך תהום רבה, היינו נגעי בתים דיש בהו עד שלשה שבועות. ופשוטו איירי בנשיאת העונות, דלמאן דאמר נושא דהקב"ה מגביה את המצוות יש לפרשו דאלמלא צדקתך מי יעמוד בפני משפטך שהם תהום רבה, ולמאן דאמר "כובש", היינו צדקתך בהא דמשפטך תהום רבה דהקב"ה מטמין את החובות בתהום רבה.

(3) שתי הלחם נאכלים או ביום השני לאפייתן או ביום השלישי, והיינו משום דאין אפייתן דוחה לא שבת ולא יום טוב ועל כן נאפים מערב יום טוב, ואם ערב יום טוב חל בשבת, הרי מקדימים לערב שבת. ולחם הפנים נאכל לא פחות מתשעה ימים לאחר אפייתו, דהא נאפה בערב שבת ונאכל רק בשבת הבאה. ואם חל יום טוב בערב שבת הרי נאכל לעשרה, ואם חלו שני ימים טובים של ראש השנה קודם השבת, הרי נאכל לאחד עשר. [ועיין רש"י ותוס' במנחות ק: דהקשו דהרי בכה"ג יום האחד עשר הוא יום הכיפורים שאסור באכילה].

ט. (1) מן הראוי לעשות בכל השנה ששה מלאים וששה חסרים, משום דחודשי הלבנה הם כ"ט יום וי"ב שעות [ועוד תשצ"ג חלקים מתתרי"פ חלקי השעה], וכל חודש מלא וחסר שהם נ"ט יום שוים הם לשני חדשי לבנה. ובשנה מעוברת לדעת תנא קמא לעולם חודש העיבור הוא ל' יום, ולדעת רשב"ג אפשר לעשותו מלא ואפשר לעשותו חסר.

(2) חודש אחד יותר וודאי יכול לעבר, משום דבכה"ג יתאחר קיבוע ראש השנה רק ביום אחד מן המולד, ובכהאי ליכא זילותא דבי דינא. אבל שני חודשים בשנה פשוטה אין לעבר, דהא בכה"ג יתאחר קיבוע ראש השנה ב' ימים אחר המולד, אלא בגוונא דהמולד אשתקד חל ו' שעות לפני סוף היום, דבכה"ג הרי לא נראה ביומו ושפיר יכול לאחר הקיבוע בעוד שני ימים (תוס'). ובשנה מעוברת והוא הדין היכא דקדמה לשנה זו שנה מעוברת, לדעת רב הונא כיון דאפשר לעשות את חודש העיבור רק כ"ט יום, שפיר מצי לעבר שני חודשים, דהא כנגד אחד מהם יש את חודש העיבור דהיה הוא חודש חסר. ולדעת עולא דחודש העיבור לעולם מלא, אין אפשרות לעבר עוד חודש בשנה זו, או שני חודשים היכא דקדמה לה שנה מעוברת. ושלשה מלאים לכולי עלמא אין לעשות דבכה"ג ירחק המולד שני ימים או שלשה ואיכא זילותא דבי דינא.

(3) חודש אחד יותר וודאי אפשר לחסר, כיון דבכה"ג מולד תשרי החדש יקדים רק ביום אחד וליכא זילותא דבי דינא. ואם השנה היא מעוברת ועשו את חודש העיבור מלא, יכול לחסר עוד חודש כנגדו. וכן בגוונא ששנה שעברה היתה מעוברת יכול לחסר עוד חודש בשנה זו כנגדו, משום דבכה"ג יקדים המולד רק ביום ופלא, וליכא זילותא. וכתבו התוס' דהני מילי היכא דהמולד דאשתקד היה קודם ו' שעות מסוף היום, דאי לא הכי הרי לא נראה ביומו ותו ירחק מראה המולד שני ימים מן הקיבוע. אבל שלשה חודשים אין אפשרות לחסר.

(4) הוכיחו התוס' דלכאורה האידנא לא חיישינן, דהא היכא דהמולד חל בגטרי"ד [היינו יום ג' בשעה תשיעית עם מאתיים וארבע חלקים] דוחים הקיבוע ליום ה'. ומאידך היכא דחל ראש השנה בשבת לא דחינן ליום ראשון משום דפעמים יתאחר מן המולד בשני ימים. והסיקו התוס' דאנן סמכינן אהא דבני בבב"ל אין רואין את המולד עד י"ח שעות, ובגטרי"ד יש לסמוך אהא ולא חשיב מקדים בשני ימים משום דלאו בכל מקום נראה הוא שני ימים.

י. (1) בשנה פשוטה יתאחר מולד תשרי בד' ימים ח' שעות ותתע"ו חלקים. ובשנה מעוברת דיש חודש נוסף, הרי יתאחר בה' ימים כ"א שעות ותקפ"ט חלקים. ובאופן שהשנה היתה כסדרה של אחד מלא ואחד חסר, לעולם יתאחר ראש השנה בד' ימים, דהא בשנה זו יש שנ"ד ימים, ויש"נ מתחלקים לשבועות ויש ד' ימים נוספים. ובשנה מעוברת, אם חודש העיבור היה חסר יתאחר בחמשה ימים, ואם היה מלא יתאחר בששה ימים. וכן אם עשו ח' חודשים מעוברים, יתאחר בששה ימים. ואם עשו שבעה חודשים חסרים יתאחר רק בשלשה ימים, ואם חיסרו שמונה חודשים הרי יתאחר בשני ימים. ולדעת אחרים לעולם יתאחר בארבעה ימים או בחמשה בשנה מעוברת, משום דלדבריהם הרי לעולם החדשים הם כסדרן. מלבד פעם בשלש שנים שיש צירוף יום מן השעות הנוספות היתרות, ופעם בשלשים שנה שיש צירוף יום מן החלקים היתרים.

(2) עצרת לעולם תחול באותו יום שחל ט"ז ניסן, דהא יום החמישים למנינו לעולם יחול באותו היום. ובשנה שהחדשים כסדרן אחד מלא ואחד חסר, לעולם יחול ראש השנה באותו יום שחל יום שלישי של פסח, ואם יעברו בימות החמה ארבעה חודשים הרי יתאחר ראש השנה ליום ד' של פסח. ואם יחסרו בימות החמה ארבעה חודשים, הרי יחול ביום ב' של פסח.

(3) רבי חיסר בשנה תשעה חודשים, וסבר דהמולד יראה רק שלשה ימים לאחר הקיבוע, ולבסוף נראה באותו יום של הקיבוע, וכתבו התוס' דצריך לומר דנראה קצת לאחר אותו יום. והיינו משום דבאמת השנה שקדמה לה היתה מעוברת ועשו חודש עיבור של ל' יום, ובשנה שקדמה לה עשו ח' חודשים מעוברים, דהשתא הושלם השלשה מלאים על ידי שלשה חסרים שחיסר רבי.

יא. (1) במתניתין מבואר דהיו תוקעים כ"א תקיעות. ואמרינן דהוא לרבנן דסברו דתקיעה תרועה ותקיעה שלש מצות הן, כדחזינן מהא דהבקהל את הקהל היו תוקעים רק תקיעה. ולדעת רבי יהודה תקיעה תרועה תקיעה חדא מצוה היא, כדחזינן בקרא ותקעתם תרועה ותרועה יתקעו. והביאו התוס' מהגמ' בסוכה שהיו תוקעים תקיעה תרועה תקיעה בפתחת שערים, ובתמיד של שחר כשהיו הלויים אומרים שירה שיש בה ג' פרקים בשעת הנסכים, על כל פרק ופרק היו תוקעים תקיעה תרועה תקיעה, וכן בתמיד של בין הערבבים.

(2) באמצע התקיעה כולי עלמא מודו דאסור להפסיק דהא חדא מצוה היא. ובין תקיעה לתרועה לדעת רבנן שרי להפסיק דהא שני מצוות הן, ולדעת רבי יהודה אסור להפסיק משום דחדא מצוה היא. ובין השברים לתרועה כתבו התוס' דלכולי עלמא אסור להפסיק דהא עבדינן לה מספק שמא התרועה היא גם גנוחי גניח וגם ילולי לילל, ובחדא תקיעה הא אסור להפסיק.

(3) בכל יום היו מנגנים בשעת השיר של יום דהיו אומרים הלויים בשעת הנסכים של התמידים בנבלים ובצלצל ובכינורות, ואין פוחתין משני נבלים לשני לוויים, ואין מוסיפין על ששה, וכתב רש"י דלא התפרש טעמא. ובימים שהיו גומרים את ההלל, בזמן שירת ההלל היו מנגנים בחלילין, ואין פוחתין משניים, ואין מוסיפין על י"ב כנגד י"ב יום שהיו גומרים את ההלל [ויש בו קרבן].

יב. (1) גומרים את ההלל בשמונת ימי החג, שמונת ימי החנוכה, יום טוב ראשון של פסח ויום טוב ראשון של עצרת, ובימים אלו אף היחיד גומר. ובחוץ לארץ יש עוד שלשה ימים לימים טובים של גלויות. וכן בשחיטת פסח ראשון ושני להנך שהיו שוחטין אותו. וכתבו התוס' דמשמע מסוגיין דהיכא דלא נאמר אף בדילוג לא אמרינן ליה. אמנם הוכיחו מסוגיות אחרות דיש מנהג בדבר. ולענין הברכה כתבו התוס' דמעובדא דרב משמע שלא היו מברכים, אמנם כתבו דמסתברא לברך דשפיר יש לברך אף על מנהג ולא דמי למנהג ערבה שאינו אלא טיטול ולהכי אין מברכין עליו.

(2) הגמ' סברה דיאמרו אף בשבת דחלוקים קרבנותו מבחול וכי היכי דאומרים כל שמונת ימי החג מפני חלוקת הקרבנות, ותיצרו, דשבת לא איקרי מועד, ודווקא במועד אמרינן כדכתיב "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג". והקשו מראש השנה דכן איקרי מועד, ודחו דספרי חיים וספרי מתים פתוחין ולא ראוי לומר שירה. והקשו מפורים אמאי לא יאמרו הלל על הנס כבחנוכה. ותיצרו, דהוי נס שבחוץ לארץ ומאחר שנכנסו לארץ לא אומרים עליו שירה, אי נמי לאחר שגלו אומרים שירה אף על נס שבחוץ לארץ, ומכל מקום לא אמרינן הלל בפורים משום דקרייתה היא הלילא, אי נמי משום דאין יכולים לומר "עבדי ה'" דהרי אכתי משועבדין אנו לאחשוורו.

(3) אמרו על הא דציוה המלך להרחיב את פי השילוח שהיה רק כפי איסור, ועל ידי הרחבתו התמעטו מימיו. וכן מצינו כהאי גוונא בהא דרצו לצפות האבוב דמשה בזהב, דהרי על ידי ציפוי התקלקל קולו. וכן בהא דשלחו אומנים לתקן המכתשת הנחושת מימי משה שנפגמה, ועל ידי התיקון לא פיטמה כראוי. וכן בהא ששלחו אומנים לתקן הצלצול נחושת שהיה מזמן משה, ועל ידי התיקון לא היה קולו ערב. וברש"י משמע דהאי קרא נאמר על כולהו. ועיין מהרש"א ומעשה חושב.

יג. (1) דעת רבי מאיר דהיו הם עבדי כהנים, ודעת רבי יוסי דהיו הם ישראלים מיוחסים המשיאין לכהונה, ודעת רבי חנינא בן אנטיגנוס דהיו אלו לוויים. ואמרינן דכולי עלמא סברו דעיקר שירה בפה, אלא נחלקו אי מעלין מדוכן ליוחסין ולמעשרות, דרבי מאיר סבר דכלל

לא מעלין ולהכי שרי בעבדים, ורבי יוסי סבר דמעלין רק ליוחסין ולהכי העלו רק מיוחסין, ורבי חנינא בן אנטיגנוס סבר דמעלין אף למעשרות ולהכי רק לוויים. ותנא דמתניתין דסבר דהחליל דוחה שבת ויום טוב דהא אמר דחליל מכה י"ב יום, על כרחך דסבר דעיקר שירה בכלי וכמבואר בסוכה, ועל כרחך דהלויים הם היו מחללין.

(2) דעת רבי מאיר דהשיר מעכב את הקרבן משום דכתיב "ואתנה את הלויים וגו' לכפר" מה כפרה מעכבת אף שיר מעכב. וכתבו התוס' דהיינו מעכב את הנסכים ולא את הקרבן, דהרי השיר היה בנסכים, והרי אין הנסכים מעכבים את הקרבן, דהרי יכול להביאם לאחר כמה ימים. ולדעת חכמים אינו מעכב, דהאי קרא אתי למימר דאין שירה בלילה כי היכי דאין כפרה בלילה.

(3) התורה התכוונה על עבודת השירה, וביאר רש"י דהא אין אדם שר שירה אלא מתוך שמחה וטוב לבב. וסברו דקאי על תורה דכתיב ביה "משמחי לב", ודחו דטוב לא כתיב בהו. וביארו התוס', דלא כתיב טוב גבי שמחה או גבי לב. וכן סברו דקאי על ביכורים דכתיב בהו "ושמחת בכל הטוב", ודחו דלאו טוב לבב הוא.

(4) במתניתין דביכורים מבואר דהיו אומרים שירה דארוממך השם בזמן הבאתן, ולדעת רש"י עלה אמר רב מתנה בסוגיין דילפינן לה "טוב טוב" מהקרא דתחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך. ומסקינן דכיון דאין אומרים שירה אלא על היין, על כרחך דאיירי דווקא היכא דהביא ענבים ודרכן. והתוס' כתבו דהאי שיר דמסכת ביכורים לאו עיקר שירה הוא, אלא לשמחה בעלמא היו עושין כן, ואיכא שיר אחריתא דעלה קאי סוגיין. והסיקו דאיירי בדורך ענבים ומביא יינם, דלכתחילה הוא להביא יין לביכורים, וכיון דאומר שיר על ביכורי יין, תיקנו לומר שירה אף על כל ז' מינים.

יד. (1) כהן שעשה עבודת לוי במיתה, כדכתיב "ולא ימותו גם הם גם אתם" והיינו לחייב מיתה באתם בשלהם והם בשלכם. ולוי שעשה עבודת לוי חברו, אינו אלא באזהרה, ורש"י כתב דלא אתפרש היכא, והתוס' כתבו דהיינו דכתיב "לשמור משמרת ועבודה לא יעבוד". ודעת אב"י דאיכא חיוב מיתה. ומצינו פלוגתא האם יכול לסייע לחבירו, ומסקינן דאף אי נימא דעצם העבודה אינה אלא באזהרה, אכתי איכא פלוגתא אי גזרו אף על מסייע או לאו.

(2) היתה היא עולת כבש הבא עם העומר, ונמלך רק מפני הכבוד כי היכי דשליח ציבור נמלך קודם ירדיתו לפני התיבה. דהא ליכא למימר דעולת ראש חודש היתה שהרי היה בט"ז ניסן, וליכא למימר דהסתפק בקביעות החודש, דהא ידע אימתי קבעו הפסח.

(3) מסקינן דאין אומרים, דהא בהאי קרא דשירה הוקשו עולות ושלמים להדדי, וילפינן מה עולה קודש קדשים אף שלמים קדש קדשים והיינו כבשי עצרת, ומה כבשי עצרת קבוע להם זמן, אף עולות דקבוע להם זמן. ואף למאן דאמר דרשות לומר שירה לא על הקרבן, מכל מקום אין לומר על עולת נדבת ציבור שירה, כי היכי דלא יטעו דאף על חובה הוי רק רשות.

(4) הלויים אמרו השיר דיום רביעי דנאמר בו "יצמיתם ה' אלוקינו". ומסקינן דאמרו לשיר בתורת נדבה והיינו כריש לקיש דשרי לומר שיר שלא על הקרבן, דליכא למימר דהיה שיר של חובה, דהא אותו יום ראשון היה ואמאי שרו שיר של יום רביעי, וליכא למימר דאיליא בעלמא הוא דנפלה בפיהו, דהא על הדוכן היה.